

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КУРСОВИХ ОФІЦЕРІВ

Ключові слова: вербальна агресія, комунікативна компетентність, індивідуальні якості, виховна робота, спілкування.

Постановка проблеми. Виховна робота з курсантами ВНЗ МВС України здійснюється відповідно до Закону України «Про освіту», наказів і розпоряджень МВС України. Головною діючою особою у виховній діяльності виступає курсовий офіцер, який є безпосереднім керівником курсанта, прикладом для нього. Він готує та проводить різноманітні виховні заходи.

Мета. Ми прагнемо підтвердити думку, що формування готовності курсових офіцерів до виховної роботи з курсантами можна здійснити через підвищення їх комунікативної компетентності. В нашій роботі ми прагнемо довести, що рівень сформованості комунікативної компетентності курсових офіцерів має пряму залежність від їх особистісних рис.

Основний текст. Проблема спілкування займалися такі педагоги та психологи, як А.В. Батаршев, Ю.М. Жуков, В.А. Кан-Калик, Д.А. Петровська, С.В. Петрушин, П.В. Растянніков. Так, Ю.М. Жуков, Д.А. Петровська, П.В. Растянніков визначають комунікативну компетентність як здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми. До складу компетентності вони включають деяку сукупність знань і умінь, що забезпечують ефективне протікання комунікативного процесу [1, с. 3]. Загалом, комунікативна компетентність ними розглядається як система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікативної дії в певній ситуації міжособистісної взаємодії [1, с. 4]. Автори впевнені, що наявність

ресурсів компенсації і нейтралізації негативних ефектів є свідомим комунікативною компетентності [1, с. 6].

У той же час С.В. Петрушин розглядає компетентність у спілкуванні як складне утворення. Воно включає знання, соціальні установки, уміння і досвід у міжособистісному спілкуванні, як систему внутрішніх засобів регуляції комунікативних дій; орієнтованість у спілкуванні, засновану на знаннях і особистому досвіді індивіда, а також вільному володінні засобами спілкування [2, с. 19]. Комунікативну компетентність він пов'язує, перш за все, з освоєнням спеціальної комунікативної техніки, пов'язаної з прийомами і передачею інформації. Серед них і „техніка активного слухання”, яка допомагає без спотворення як сприймати інформацію, так і передавати її іншому [2, с.25].

І.Д. Бех вважає, що стиль спілкування вихователя безпосередньо залежить від його особистісних якостей. На його думку ускладнюють взаємодію з дітьми запальність, прямолінійність, різкість, метушливість, загострене самолюбство, самовпевненість, упертість, сухість, неорганізованість та інші подібні риси характеру вихователя. Виховний процес у своїй розвиненій формі здійснюється як багатопланове й багаторівневе мовленнєве спілкування [3, с.189].

Ми підтримуємо позицію з І.Д. Бека та вважаємо, що рівень комунікативної компетентності курсових офіцерів залежить і від особистісних рис, адже темперамент і характер людини чітко проявляється у спілкуванні та здійснює вплив на міжособистісні стосунки. Сформована комунікативна компетентність є одним з складових готовності курсового офіцера до виховної роботи, тому що сукупність особистісних якостей забезпечують можливість ефективно виконувати виховну діяльність.

Завдяки формуванню комунікативної компетентності формується готовності до виховної роботи, змінюється стиль спілкування курсового офіцера з курсантами. Це призводить до того, що його стиль спілкування у виховній діяльності докорінно змінюється, створюється сприятливіша морально-психологічна атмосфера серед курсантів. У курсантів з'являється

можливість розкрити індивідуальні здібності, формувати власну особистість, отримувати багатий соціальний досвід, розвивати культуру взаємовідносин і спілкування.

Формування комунікативної компетентності у курсових офіцерів здійснюється в процесі тренінгових технологій та практичних занять. За їх допомогою початковий рівень сформованості комунікативних умінь постійно підвищується. Сучасний підхід до проблеми розвитку і вдосконалення комунікативної компетентності дорослих людей полягає в тому, що навчання розглядається як саморозвиток і самоудосконалення на основі власних дій.

Виховна робота із курсантами вимагає спеціальних знань, умінь і навичок та здійснюється через комунікацію (спілкування). Особистісні якості зумовлюють стиль спілкування. Комунікативна компетентність потребує прояву адекватних емоцій і стилю спілкування, формується завдяки практичним заняттям за певних умов, за допомогою спеціальних методів.

Виходячи з цього, ми провели експериментальне дослідження, у якому вивчали наявність особистісних рис і якостей, що можуть негативно впливати на ефективність спілкування курсових офіцерів із курсантами. За результатами опитування нами здійснено кореляційний аналіз за критерієм Пірсона. У дослідженні брали участь 38 курсових офіцерів. Для такої кількості критичне значення вибіркового коефіцієнта кореляційних рангів (по В.Ю. Урбану, 1964) дорівнює від 0,32 по 0,41, $p\ 0,05 = 0,32$, $p\ 0,01 = 0,41$. Вагомі імперичні дані нашого дослідження відповідають $p\ 0,05$ від 0,32 до 0,41. Більше 0,41 p відповідає 0,01. Ми з'ясували, що рисами і якостями, які негативно впливають на формування комунікативної компетентності, є наступальність, непоступливість, запальність, вербальна агресія, образливість, підозрілість, дратівливість, соціально-комунікативна незграбність, нетерпимість до невизначеності, до думки інших, надмірна орієнтація на уникнення невдач, фрустраційна нетолерантність, ворожість. У таблиці 1 наведено дані, які ми отримали до та після вивчення курсовими офіцерами спеціального курсу із досліджувальної проблематики за розробленою нами програмою з дисципліни

“Формування організаторських здібностей та виховних умінь курсових офіцерів”, та тренінгу “Формування організаторських умінь, комунікативної та конфліктологічної компетентності”.

Таблиця 1

Кореляційна залежність комунікативних якостей від особистісних рис

Якість особистості	До тре- нінгу	Після тре- нінгу	Якість особистості	До тре- нінгу	Після тре- нінгу
Наступальність- позитивна агресія	0,909	0,845	Соціально-комунікативна незграбність – орієнтація на уникнення невдач	0,701	0,665
Неуступливість – позитивна агресія	0,840	0,887	Соціально-комунікативна незграбність - нетерпимість до невизначеності	0,632	0,475
Запальність – позитивна агресія	0,469	0,253	Соціально-комунікативна незграбність - фрустраційна нетолерантність	0,526	0,452
Вербальна агресія - агресивність	0,812	0,642	Соціально-комунікативна незграбність – дратівливість	0,385	0,330
Вербальна агресія – ворожість	0,419	0,150	Соціально-комунікативна незграбність-образливість	0,376	0,310
Вербальна агресія - негативізм	0,456	-0,021	Непоступливість – наступальність	0,540	0,505
Вербальна агресія - запальність	0,446	-0,040	Непоступливість – ворожість	0,435	0,379
Вербальна агресія – образливість	0,488	0,017	Дратівливість – агресивність	0,634	0,131
Вербальна агресія – непоступливість	0,399	-0,070	Дратівливість - орієнтація на уникнення невдач -	0,445	0,343
Вербальна агресія – конфліктність	0,453	-0,112	Ворожість – агресивність	0,438	0,221
Вербальна агресія – підозрілість	0,347	0,077	Негативна агресія – нетерпимість до думки інших	0,834	0,744
Вербальна агресія – дратівливість	0,650	0,128	Орієнтація на уникнення невдач – нетерпимість до думки інших	0,551	0,494

За підсумками реалізації програми ми отримали такі дані. Формування комунікативних якостей курсових офіцерів у ході спілкування з курсантами залежить від їх особистісних рис та зазнає змін. Так, наступальність у спілкуванні знизилася з 0,909 до 0,845; непоступливість зросла з 0,840 до 0,887; запальність зменшилася з 0,469 до 0,253. Це можна пояснити тим, що курсові офіцери відпрацювали навички спілкування, ознайомилися та випробували

методи різного психолого-педагогічного впливу у спілкуванні, у результаті чого зросла їхня впевненість у досягненні комунікативної мети.

Виявилася залежність вербальної агресії від цілого ряду індивідуальних якостей курсових офіцерів, що негативно впливають на комунікативну компетентність та її прояви у виховній діяльності. У тренінг були включені такі вправи, які розвивають комунікативні здібності, вправи на групову згуртованість, крім того, у тренінгу розкриваються феномени сприйняття у спілкуванні з людьми. Після того, як курсові офіцери вивчили спецкурс та взяли участь у тренінгу, ми спостерігали такі зміни: вербальна агресія знизилася з 0,812 до 0,642, ворожість з 0,419 до 0,150, негативізм з 0,456 до (-0,021), запальність з 0,446 до (-0,04), образливість з 0,488 до 0,017, непоступливість з 0,399 до (-0,070), конфліктність 0,453 до (-0,112), підозрілість з 0,347 до 0,077, дратівливість з 0,650 до 0,128. На наш погляд, вербальна агресія зазнала змін тому, що в процесі тренінгу курсові офіцери відпрацьовували у рольових іграх комунікативні вправи, які дозволяють як учасникам, так і спостерігачам побачити й обрати оптимальний стиль спілкування. За наслідками участі в тренінзі знизилася вербальна агресія у спілкуванні, послабилися і вищевказані особистісні якості, що негативно впливають на конструктивне спілкування і, насамперед, на виховну роботу з курсантами.

Також нами вивчався такий комунікативний чинник як соціально-комунікативна незграбність. Він розкриває рівень комунікативних здібностей, знання особистості у спілкуванні, уміння орієнтуватися у різних соціальних ситуаціях, що виникають у процесі спілкування. У ході дослідження нами було виявлено взаємозв'язок між соціально-комунікативною незграбністю з орієнтацією на уникнення невдач, причому соціально-комунікативна незграбність зменшилася з 0,701 до 0,655, нетерпимість до невизначеності зменшилася з 0,632 до 0,475, фрустраційна нетолерантності зменшилася з 0,526 до 0,452, дратівливість знизилася з 0,385 до 0,330, образливість – з 0,376 до 0,310. Ми вважаємо, що після тренінгу комунікативні здібності та

комунікативні уміння курсових офіцерів зросли завдяки спільній роботі в процесі практичних занять, офіцери стали більш ініціативними у спілкуванні, у них сформувалося вміння вступати в психологічний контакт із незнайомими людьми, вони навчилися виходити зі складних комунікативних ситуацій, оволоділи прийомами активного слухання.

На нашу думку, від наступних факторів, які корелюють, залежить формування комунікативної компетентності курсових офіцерів. Непоступливість з ворожістю зменшилися з 0,435 до 0,379, наступальна поведінка у спілкуванні - з 0,540 до 0,505. На нашу думку, ці якості змінилися у зв'язку з тим, що на початку тренінгу учасники ознайомлювалися з основними принципами, яких необхідно дотримуватися під час тренінгу (відкритість, конфіденційність, активність, принцип „тут і зараз”, доброзичливість, взаємоповага, терпимість, взаємодопомога, безоцінюваність). Принципи, яких необхідно дотримуватися під час тренінгу розміщуються на фліп-чарті, і на протязі всього тренінгу учасники можуть їх реалізувати. Завдяки налаштуванню на дотримання цих принципів учасники тренінгу вільно висловлювали власні думки, зверталися один до одного тільки по імені, не використовували у зверненнях спеціальні звання та посади.

Курсові офіцери в ході тренінгу змогли поставити себе на місце курсантів у складних ситуаціях, адекватно сприймати проблеми курсантів, тому такі якості, як нетерпимість до думки інших зменшилася з 0,834 до 0,744. Дратівливість – з 0,634 до 0,131, орієнтація на уникнення невдач – з 0,445 до 0,343. Ворожість знизилася з 0,438 до 0,221. Участь у рольових іграх, де ролі курсантів виконували самі ж курсові офіцери надала можливість здобути нові навички й уміння педагогічного спілкуватися із курсантами.

Розвиток комунікативної компетентності в ході тренінгових технологій дає новий педагогічний досвід, який значно відрізняється від попереднього. У результаті цього негативні особистісні якості, що раніше проявлялися у процесі спілкування, трансформувалися в позитивні. Це не означає, що негативні якості зникли назавжди, вони можуть з'являтися і зникати залежно від актуальної

ситуації. Важливішим є й те, що після тренінгу курсові офіцери не бояться виявляти позитивні якості у ході спілкування з курсантами та під час виховних заходів, обирати та дотримуватися позитивного стилю спілкування. Як наслідок: чим багатший і різноманітніший досвід спілкування людини, тим більше вона компетентна у педагогічному спілкуванні.

Як сказав В.А. Кан-Калик: „Товариською і приємною людиною може стати кожен, і для цього абсолютно необов'язково мати якісь особливі гени товариськості, талант. Треба працювати над собою, досягати складне мистецтво людського спілкування. Хай не кожен з вас стане генієм спілкування, але людиною серед людей буде” [4 с. 12].

Висновок. Таким чином, ми довели, що рівень сформованості комунікативної компетентності курсових офіцерів має пряму залежність від їх особистісних рис. Розроблена та запропонована нами навчальна програма „Формування організаторських здібностей та виховних умінь у курсових офіцерів” і тренінг „Формування організаторських вмінь, конфліктної та комунікативної компетентності” дозволяють удосконалити формування комунікативних умінь і навичок у курсових офіцерів, збільшити обсяг теоретичних знань і практичних навичок у цій галузі, а в результаті – сформувати готовність до виховної роботи з курсантами вищих навчальних закладів МВС України через підвищення їх комунікативної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жуков Ю.М. Диагностика, и развитие компетентности в общении / Жуков Ю.М. Петровская Д.А.; Растяников П.В. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 1990. - 104 с.
2. Петрушин С.В. Психологический тренинг в многочисленной группе (методика развития компетентности в общении от 40 до 100 человек) / Сергій Володимирович Петрушин. – М.: Академический Проект, 2004. – 256 с.
3. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн.1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: навч. - метод. видання / Іван Дмитрович Бех – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
4. Кан-Калик В. А. Грамматика общения / В. А. Кан-Калик— Грозный: Чечено-Ингушское книжное издательство, 1988. — 72 с.

Резюме

В статье рассматриваются зависимость коммуникативных способностей курсовых офицеров от их личностных качеств. Личностные качества курсовых офицеров влияют на воспитательную работу с курсантами посредством общения. Предложено формировать готовность курсовых офицеров к воспитательной работе с курсантами посредством повышения коммуникативной компетентности с помощью тренинга.

Ключевые слова: вербальная агрессия, коммуникативная компетентность, индивидуальные качества, воспитательная работа, общение.

Summary

The ways of training of senior officers to are educational process with cadets to optimize education system in governmental institutions of the Ministry Interior of Ukraine are considered in this article.

It is suggested to use training senior officers to form their readiness for education work with the cadets.

Keys - words: verbal aggression, communicative competence, individual peculiarities, communication.